

بازنمایی مادر

کاشکی می‌شد بهت بگم چ

بی‌تردید جایگاه مادر در همه دنیا مورد تقدیر و احترام بوده و عشق مادر به فرزند سوزهای همه‌پسند و پربرابر برای تمامی هنرمندان جهان محسوب می‌شود. مادران هرچقدر هم پیر و رنجور، باز دوست‌داشتنی‌اند. ما همیشه مادر خود را دوست

سانازقنبری
سر دبیر
چاردیواری

سینما

در سینمای ایران، مقام زن و مادر همواره جایگاه رفیعی داشته و ویژگی‌های درونی مقام مادر و جایگاه بیرونی آن، این اجازه را به فیلم‌نامه‌نویسان داده که بهره‌برداری‌های سینمایی ویژه‌ای از این موقعیت‌های دراماتیک ببرند. فیلم‌های مادر، گل‌های داوودی، کیمیا، گیلانه، مهمان مامان، اینجادون من، زیر پوست شهر، شیار ۱۴۳، خون بازی و... چهره‌ای واقعی از زن و مادر ایرانی را به تصویر می‌کشد که همواره در حافظه بصری مخاطبان سینمای باقی می‌ماند. مگر می‌شود آن سکانس از فیلم «مادر» را فراموش کرد که ناگهان برق خانه قطع می‌شود. یکی هول می‌کند، یکی دنبال کبریت می‌رود، یکی جیغ می‌کشد و یکی سراغ چراغ را می‌گیرد و در این میان مادر است که آرام و مطمئن فانوس به دست رهسپار پلکان خانه می‌شود و به سوی نور می‌رود و مثل نور در نور غرق می‌شود یا زنده یاد حمیده خیرآبادی که «مادر سینمای ایران» هم لقب دارد را قطعاً کسی نیست که نشناسد. با آن چهره مهربان و شکل و شمایل فیزیکی و لباس‌های گل‌داری که می‌پوشید، تیپ ثابت و همیشگی یک مادر تمام‌عیار ایرانی بود. حضور او در فیلم «آواره‌نشین‌ها» در نقش مادری که با مهر بی‌درغش سعی دارد دعوای مدام پسرانش را پایان دهد بسیار درخشان و کم‌نظیر است. از ماندگارترین لحظات بازی خیرآبادی جایی است که می‌خواهد بین دو پسرش با بازی عزت... انتظامی و رضا رویگری آشتی برقرار کند و تلاش می‌کند پسر بزرگش سوئیچ ماشین را به برادر کوچکش بدهد. او در این لحظه بادلواپسی‌اش آشنایی که مختص به مادران است می‌گوید: «دو تا برادرین، خوب نیست با همدیگه تو به خونه قهر باشین. خدا الهی عمرت بده.»

نقاشی

جایگاه مادر همواره مورد توجه نقاشان سبک‌های مختلف هنری بوده است. موضوعی که به بهانه آن می‌توان تصاویر چشم‌نواز خلق کرد. در ایران و جهان در سبک‌های مختلف هنری تابلوهای بسیاری با موضوع مادر به تصویر کشیده شده است. یکی از مهم‌ترین تابلوهای نقاشی با موضوع مهر مادری، اثری از شهزاد ملک فاضلی (هنرمند معاصر ایرانی) است. در این تابلو که به سبکی واقع‌گرایانه با رنگ‌هایی ملایم ترسیم شده، مادری با ظاهری کاملاً شرقی، پسر بچه‌اش را در آغوش کشیده و همراه با او مشغول تماشای پایین پل است. این تابلو مهر مادرانه‌ی زن زان شرق را به خوبی به بیننده منعکس می‌کند. در جهان تابلوهایی با موضوع مادر از آغاز قرن هجدهم، به شکلی واقع‌گرایانه ترسیم شده‌اند. از جمله این آثار تابلویی از یک مادر و فرزندش اثر لئون ژان باسیل پرو، نقاش فرانسوی (۱۹۰۸-۱۸۳۲) است. این تابلو تصویری واقع‌گرایانه از یک مادر به همراه کودکش را نشان می‌دهد. مادر در حال بوسیدن کودک است در حالی که لوازم بافتنی و نخ کنار دستش قرار گرفته و در حال بافت لباسی برای کودکش است یا تابلوی دیگری به نام «مرد در دریا» اثر ونسان ون گوگ از آثاری مربوط به سبک امپرسیونیسم است که به نقش مادر بسیار دقیق می‌پردازد. هر چند نامش در ظاهر کمی عجیب و بی‌ارتباط است اما نام این اثر به مادری تنها و رنج دیده اشاره دارد که نوزادی را بغل گرفته و پدر نوزاد صیاد بوده و در دریا به سر می‌برد و مادر تنها با فرزندش نشسته است.

نقش مادر

در سینمای ایران

افشین علیار

کارگردان و منتقد سینما

مقام زن و مادر همواره در سینمای ایران از مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده درام بوده است، فیلمسازان و فیلم‌نامه‌نویسان همیشه در تلاش بودند که از مادر به عنوان هسته اصلی خانواده یاد کنند، به طوری که این ارج نهادن به شکل‌های گوناگون با بهره‌گیری از سنت‌گرایی ایرانی به یک هسته مرکزی تبدیل شده؛ حتی اگر اثری به طور دقیق به مادر و مقام زن نپردازد اما حتماً نقش مادر در تربیت و به‌وجودآوری آرامش در خانواده از مهم‌ترین نکات است. فیلم «مادر» علی‌حتمی به طور دقیق به مقام و جایگاه مادر در خانه و تربیت فرزندان می‌پردازد. در فیلم‌هایی مانند خواستگاری یا آواره‌نشین‌ها و فیلم‌های دیگر شاهد یک سنت‌گرایی بوده‌ایم.

معتقدم تنها نکته‌ای که در سینمای ایران هیچ‌وقت نتوانست تغییر و شکل عوض کند، جایگاه مادر در فیلم‌های سینمایی یا تلویزیونی بوده است. فیلمسازان هیچ تلاش نکرده‌اند یا بهتر بگویم نتوانستند شکل مادر در آثار سینمایی را به یک کاراکتر منفی تبدیل کنند، چرا که اساساً تبدیل مادر به یک شخصیت سیاه امکان‌پذیر نیست. بنابراین نقش و حضور مادر در تمامی ژانرها به یک الگوی کهن تبدیل شده و هیچ‌گاه نقش مادر در خانواده بیرون از چهارچوب‌های فرهنگی مانده است. این را اضافه کنم که سینمای ایران فیلم‌های بسیاری درباره جایگاه مادر و زن داشته و بر عکس توجه به دنیای پدرانه کمتر بوده است که این نشان می‌دهد فیلم‌های مادرانه تأثیری شگرف در ساخت سینما داشته به طوری که آثار زنانه یا مادرانه در تمامی ژانرها به یک نوع فرهنگ سینمایی رسیده است که نمونه مهم آن را می‌توانیم در فیلم «مهمان مامان» جست‌وجو کنیم؛ مادر و همسری از یک خانواده ضعیف که می‌کوشد تا آبروی خانواده و همسرش را برای برپایی مهمانی حفظ کند.

از سوی دیگر در سال‌های اخیر کارگردانان نقش زن و مادر را به شکلی امروزی نشان دادند زن سنت‌گرا تبدیل به مادران یا همسران مدرن شده‌اند اما با همان درونیات سنت‌گرایانه یا فیلم‌هایی مانند چهارشنبه‌سوری یا سعادت‌آباد، نشانه درستی از زنان مدرنی است که با همان نگرش سنت‌گرایانه خانواده‌محور به فکر زندگی‌شان هستند.

نقش مادر در سینمای ایران همیشه با جذابیت‌های خانواده‌محور توامان بوده؛ به همین جهت هیچ‌گاه نمی‌شود جایگاه مادر را از سینمای ایران حذف کرد یا به گونه‌ای نامرسوم آن را روایت کرد.